

„A VERS GYÓGYÍT”

BESZÉLGETÉS FINTA ÉVÁVAL

– *Beregszászban születél, itt élted meg ifjúkori éveidet, itt kezdődött költői pályád. Mi „űzött” el innen, milyen remények vonzottak az anyaországba?*

– Áttelepülésemkor senki sem kérdezett, és azóta sem. Pedig szívesen elmondtam volna, hogy két gyermek édesanyjaként és feleségként egyszerűen követtem férjemet és az ő családját én, aki akkor már teljesen elárvultam. A szüleim, nagyszüleim nem éltek, és Drávai Gizi néni sem, aki rokoni szinten hozzám tartozott. Kaptam egy új családot, a férjemet, akik évtizedek óta dédelgették magukban a család egyesítés gondolatát, hiszen anyósomnak, ha nem tévedek, három testvére élt akkor még Magyarországon. Meg ne kérdezd, hogy kerültek oda, mert akkor történelemórát kell tartanom. Tehát nem „űzött” el itthonról semmi, és nem vonzottak semmiféle remények. Meglehetősen reménytelenül léptem át a határt, hátamban egyfajta kiátkozás szólamaival. Egy világvégi településre költöztünk, ahol a férjemet állás várta. Szellemi fészkeimből így kerültem egy olyan légüres térbe, ahol erőfeszítést jelentett maga a létezés is.

– *Áttelepülésed évét nevezhetjük sorsod fordulópontjának?*

– Teljesen mindegy, milyen címkét ragasztunk rá. Az embernek van sorsa, és ez azt jelenti, hogy nem mindig a tervezett módon alakul az élete. Erőteljes fordulópont volt, mert a teljes szellemi elszigetelődés mellett egyre fokozódó magányérzet kísérte. A házi orvoslás ugyanis Magyarországon már akkor is olyanfajta megterheléssel járt, peremvidékeken főként, hogy csaknem szibériai száműzöttekként éltünk, a szibériai intelligencia megtisztelő jelenléte nélkül. Tehát én egyre inkább befelé fordultam, a baráti kapcsolataim nem csak az otthoniakkal szakadtak meg, morzsolódtak fel az évek múlásával, de a magyarországi író társaimmal is. Azt hiszem, senki nem értette, mit keresek én Rakacán, Kenézlőn, s talán még azt sem, hogy Sárospatakon mi dolgom. De a múltat idézzük, s nekem Shakespeare Rómeójának szavai jutnak eszembe: A semmiről beszélsz, Mercutio, a semmiről.

– *„És a választás színvonala a mi színvonalunk is.” Ezzel a megállapítással zártad egy régi beszélgetésünket. Most, huszonhárom év elteltével hogy látod: az áttelepülés jó választás volt? Új köteted címének apropóján így is kérdezhe-*

tem: partot értél az anyaországban, vagy továbbra is hánykolódni kényszerülsz a sors meglehetősen zaklatott, de mégiscsak egyirányú folyóvizén?

– Ismét jogosan érezhetném hátamban a kést. Én helyesen választottam, mert a családomat választottam. Hogy ezt miért nem fogta fel eddig senki? Ez a választás nekem nagyon áldozatos és nehéz volt. Nem a könnyebbik végét fogtam meg a dolgoknak, mint ahogy az a kérdésből kitetszene. Én nagyon sokat veszítettem az áttelepüléssel, de ezt az események sodrában is tisztán átláttam. A döntéseim azonban erkölcsi alapúak. A két gyerekemnek tartoztam az apjukkal. Érdekes, hogy máig elfogadott a család tisztelete például a görög tragédiákban, s ott nem merül fel a nagyobb közösséggel szembeni tartozás sérelme, ha az vérségi kapcsolattal ütközik. Gondoljunk Élektóra. Valami változott azóta, amiből kimaradtam? De más mondanivalóm is támad a kérdésed kapcsán. Visszakérdezek: az ember statikus, nem változó valaki, akit az élet események semmiféle átalakulásra nem kényszerítenek, nem tanítanak? Vagy köpönyegforgatás lenne, ha érettebben valamit másként – mert mélyebben – értek, tudok, látok? Választás-e a sors kényszere? Csak mert át kellett lépnem a határt, ettől más ember lettem? Mindenkinek másként működik a sorsa. Az enyémben nagy fordulatok, teljes átrendeződések tették katartikusá a helyzeteket, de mindig feltaláltam magamat. Nem sodródtam, és ma sem sodródom. Ebből adódóan nem ismerem a megbánás fogalmát. De konfliktusteremtő és konfliktusteremtő vagyok, mert csak akkor él bennem a kutatás, megérteni vágyás könyörtelen kíváncsisága, ha izzik körülöttem a levegő.

– Beszélhetünk egyáltalán valamiféle „partról”, ahol kétségekkel vívódó költői éned félelmei okafogyottan csitulhatnak?

– Ahogy nem ismerem a megbánást, nem ismerem a félelmet sem. Szülőként meg kellett békülnöm az aggodalmaimmal, mert azt nem tudom kiiktatni. A kétségek pedig nagyon jó dolgok. Aki elfogadja a pillanatnyi igazságot, a pillanatnyi ismeretet a dolgokról, annak nincsenek kétségei, de én a növekedést szolgálom. A kétségeim csitulását tehát nem nagyon szorgalmazom.

– Pécsi Györgyi szerint Szapphó a szírtén című köteted anyaga részben szerves folytatása eddigi költészetednek, másrészt viszont annak „igen erőteljes megújulása, s egyúttal kiteljesedése is.” Hogyan viszonyulsz ehhez a megállapításhoz? Ez a megújulás tudatos – netán „görcsös” – akarat eredménye, vagy „csupán” az alkotói fejlődés természetes hozadéka?

– Életem első számú szabálya: semmit sem akarok mindenáron, semmihez sem ragaszkodom görcsösen, még ehhez a szabályhoz sem. Igen fiatalon ez még másként működött, akkor még elhittem, hogy van hatalmam a dolgok fölött. Ma

már tudom, hogy ez nem így működik, s csak a magamon behajtható feladatok-
elvárások mellett tartok ki. Nem görcsösen, hanem figyelemmel és fegyelem-
mel. A dolgok ideje is megmutatkozik. Egyszerűen benyúltam a könyvespol-
comra Szepes Erika-Szerdahelyi István Verstanáért, amit amúgy is kedvvel la-
pozgatok, és megállított a szapphói strófa. Korábban meg sem kíséreltem hasz-
nálni ezt a formát, de hirtelen nagyon egyszerűnek találtam, és simultak alá a
gondolataim. Ujjgyakorlatból nőtte ki magát kötetű azzal a nem véletlen attitűd-
del, hogy szándékomban állt a nőkről, a gondolkodó és alkotó asszonyokról is
szólni. Értük is, a nevükben is, és egyben nekik is címezve. Ha valami valóban
egészen új jelenség ebben az egy év termését tartalmazó kis kötetben, akkor a
saját nememhez fordulásom, illetve saját nemem felvállalása szerzőként is. Hi-
szen kezdettől fogva a férfiirodalomhoz igazítottam értékrendemet, látásomat.

– *Verseidet olvasva fel-feltűnik előttem egy képzeletbeli kép, ahogy ujjadat
a ma emberének csuklóján tartva, a megkergült pulzust és egyéb veszedelmeket
érezkelve fejedet csóválod, s gyógyító jószer gyanánt verseidet mormolva „rá-
olvasol” a betegre. Ebből a képzeletbeli jelenségből ítélve fontosnak tartod a
tartalmi üzenetet, ám egyik versed sora – „Csak a vers mértéke örök” – a forma
elsődleges fontosságát jelzi. Hogyan oldható fel az itt érzékelhető ellentmondás?
Feltéve persze, hogy a képzeletben előhívott kép hitelesnek tekinthető...*

– Minden elmúlik, megmásul, az igaznak vélt dolgok is időnként önnön
cáfolatukat mutatják. Szapphónak alig maradt néhány verstöredéke, mégis
úgy tartja az irodalomtörténet, hogy a görög költészet egyik legnagyobb
alakja volt. Nevét valójában nem az általa megfogalmazottak, hanem az álta-
la kidolgozott forma őrizte meg. Az ellentmondást csak kimondom. Ebben
legfeljebb az a szokatlan, hogy én teszem, aki a tartalmat mindenkor fölébe
helyeztem a formának, de ettől még nem tartottam elhanyagolhatónak. Kül-
önben nem foglalkoznék vele. Tehát vannak az életnek abszurdjai, s mint
ahogy minden tudományos tétel egy idő után cáfolatra lel, úgy én is belátom,
hogy evidenciáim csak rám vonatkozóak. Aki a „na, most megfogtalak” alantas
örömeivel csap le rám, az nem figyelt oda arra, hogy mit mondok. Az nem
figyel, csak kiragad valamit több évtizedes gyakorlatomból. Ez így mókás is,
komolytalan is. A tények viszont kétségtelenül léteznek: édesanyámat, férje-
met túlélték személyes tárgyaik, az emlékezetembe vésődött pontatlanságok
már nem korrigálhatóak, mert *formát kaptak* bennem. Ez a forma legyőzi
mindazt, amit azóta gondolhatok, érezhetek. A rögzüléseket a forma okozza.
A megnyilatkozást a forma teszi lehetővé. A mi esetünkben az anyagot he-
lyettesítve. S ahogyan az anyag örök, úgy örök a forma is.

– *A régebbi korokhoz hasonlóan manapság is versek sokasága születik, a ma embere azonban még kevésbé igényli a felismerni vélt igazságokat, ugyanakkor kétségeket is megfogalmazó az emelkedett beszédet, a költészetet illetően. Ilyen körülmények közt van értelme legalább a próbálkozás szintjén meghatározni a költészet társadalmi funkcióját?*

– Nem nagyon érdekel a költészet társadalmi funkciója, mert a társadalmi berendezkedések jönnek-mennek, mint a divatok, az ember pedig marad. Itt marad, magára hagyva gyakorta a lét olyan megválaszolatlan dilemmáival, melyekre feleletet csak az irodalom példatára adhat, talán az is a maga összességében, és nem külön-külön. Én nem hiszem, hogy az ember pirulákon fog élni táplálék helyett, és vastagabb bőrt növeszt magára, hogy ne kelljen ruhára, fűtésre költenie. Tehát azt sem hiszem, hogy lelkeszelleme sivár, üres és lyukas edénnyé változik, melynek semmi szüksége gondolatokra, felismerésekre, vagy ha tetszik: érzelmekre. Ebben Nagy László jelentősen pesszimistább volt, én nem hiszem, hogy az ember faji mivoltában végérvényesen „elromlik”, mint egy szerkezet.

– *Lehet, hogy a költészet tévesztett megnyilvánulási formát? A korszerűség betonba vésett követelményeinek való megfelelés miatt születik olyan versek sokasága, amelyek nem képesek megérinteni a ma emberét? Régi korok költőinek nagy versei – de még a kevésbé jelentősek is – nemcsak megérintették az olvasókat vagy a hallgatókat – lásd 1848 márciusát! –, hanem cselekvésre bátorították, sőt mozgósították...*

– Főiskolán tanítok, a diákjaim dermedten vették tudomásul költői foglalkozásomat, és valami különleges figyelemmel fordulnak azóta felém. Ezt senki nem kéri tőlük, nincs benne a korszemlemben, nem jár érte kitűnő érdemjegy. Önálló irodalmi estem volt tavaly decemberben, amikor is én a Horváth Anna hagyatéki ügyintézője kapcsán nem tudtam időben hazajönni, s a diákok által kiválasztott verseimet nem tudtam meghallgatni, az előadást instrukciókkal ellátni. Az utolsó pillanatban futottam be csurom vizesen, holt fáradtan, hiszen aludni sem tudtam, a városatyák úgy elbolondítottak az előre megbeszélte tárgyalási időpont elnapolásával. A készülő kötetem anyagának bemutatása elkezdődött, diákjaim a házigazda, Halász Magdolna bevezető szavai után gitárzene kíséretében egymás után olvasták fel verseimet. A választásuk is megdöbbentett: csupa bonyolult, súlyos gondolatokat cipelő sorokat idéztek meg tökéletesen a nem központosított szöveg alapján. Értették, amit mondanak. Érdekelte őket, amit gondolok, és előadásomat feszült figyelemmel hallgatták végig, pedig szerepüket befejezték, el is mehettek

volna. Hogy ebből nem lesz forradalom? Legyen? Azt gondolom, megváltoztak a dolgok, s a fogalmak jelentéstartalma is módosult. Nekem forradalmi volt az értelmük és a figyelmük. Megcáfolta a rájuk süített bélyeget, mely szerint közönyösek, ostobák, műveletlenek, hozzáférhetetlenek...

– *A múltba nem léphetünk vissza, de jelenünkben, ami leginkább az ember önsorsrontásának „sikerével” jellemezhető, megkérdőjelezzük az élhetőbb, megélni érdemes jövőt is. Mit tehet a költő értünk, ha – mint sok más példa jelzi – a közéleti szerepvállalást elutasítva visszavonul a pusztá önmegvalósítás szűk odújába?*

– A költő nem tehet többet a közért sem, mint hogy magát megvalósítja. Ezt „adja” a „köznek”. Egy önmegvalósított figurát, akiben mindenki más ott lehet, egyáltalán: maga az önmegvalósítás bizonyítéka ott van benne. Ez a legnagyobb ígéret véleményem szerint. És milyen közéleti szerepvállalásról is van szó? A fogalmak koronként-korszakokként új tartalmat kapnak. Nem tudom, hogy én, aki átadtam a KÖZnek házi orvos férjemet, hogy a KÖZ felfalja, én mennyi áldozatot hoztam a KÖZért?... Vagy ez kívülről természetes? Nem gondolom, mert a társadalom például nem veszi a lapot, egyetemista lányomat apától megfosztottan nem tekinti hátrányos helyzetűnek. Rendben, hiszen leányanya is lehetnék, csak hogy akkor időben és mélyen beleásom magam a társadalom pénzkereső dzsungelébe, hogy ne minimálbér-közelben kelljen gondoskodnom két gyermekemről. Lassan meg kéne tehát fordítani a kérdést: mit tehet a társadalom a költőkért-írókért, az alkotó elméjükért, akik ingyen-bérmentve felvállalják szerepüket. Az, hogy jól elvan nélkülünk is a világ, illúzió, s az illuzionisták is halandó emberek.

– *Most megjelenő kötetében húsz év versterméséből adsz ízelítőt. Az ítések majdani megállapításainak egyike máris borítékolható: „látélet” egy termékeny időszakról. De hogyan tovább? Ha a ma embere a „ráolvasásokra” fittyet hányva továbbra is önvészébe lohol, marad-e hited a költészet értelmében?*

– „Magamban bíztam eleitől fogva” – írta József Attila *Kész a lettár* című versében. Én sem terhelem másokra sem a hitemet, sem a kitartásomat. Azt gondolom, nem áll módomban kibújni a bőrömből, mássá lennem, mint amivé lettem. A **tovább** meg folyamatban van. Legújabb kötetem utolsó fejezetén dolgozom. Az azt követő terve a fejemben. Közben be kell fejeznem a doktori fokozatom megszerzését. Nem a hiúság vezérel benne, hanem a kenyérkereset. Csak így tarthatom meg állásomat. És jól láttad-érezted: a vers gyógyít. Én már gyógyítottam szavakkal.

A KÉRDEZŐ: NAGY ZOLTÁN MIHÁLY